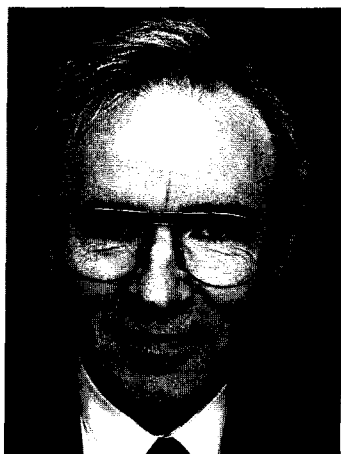

Onderzoek en samenleving

J. Borgman

In binnen- en buitenland bestaat levendige belangstelling voor de vraag hoe een doelgerichte inzet van middelen in de universitaire onderzoeksector kan bijdragen aan een optimale kennisinfrastructuur. Deze rustige formulering schiet eigenlijk te kort om de vraagstelling in haar meest onverhulde vorm te typeren: kan het universitaire kennispotentieel dienstbaar gemaakt worden aan economische groei op korte termijn? In deze vorm gesteld past het ongenueanceerde antwoord: neen, dat kan niet. In ons land worden dergelijke vragen met gevoel voor nuances gesteld, elders echter

is het ongeduld groter en kunnen inmiddels draconische ontwikkelingen worden waargenomen. De National Science Foundation in de Verenigde Staten wordt geconfronteerd met eisen voor een ingrijpende cultuuromslag. In het Verenigd Koninkrijk is een belangrijke hervorming van de research councils onderweg waarbij een bijdrage aan de 'wealth creation' tot de kerntaken gaat behoren; research managers uit de industrie zullen daarbij de dienst uitmaken. De toemende greep van de Europese Gemeenschap op de wetenschapsbeoefening gaat in een zelfde richting.

Vanouds wordt door de universiteiten hoog opgegeven van de verwevenheid van onderwijs en onderzoek: het onderzoek aan de universiteiten vormt het substraat voor de opleiding van nieuwe generaties onderzoekers. Sommigen, met name in de hoek van de ondernemingen met een eigen researchapparaat, zijn van mening dat de betekenis van het universitaire onderzoek in de eerste plaats of zelfs uitsluitend in deze substraatfunctie moet worden gezocht. Anderen, met name onderzoekers aan de universiteiten, plaatsen hun werk in een mondiale cultuur van fundamentele kennisvermeerdering en kennen daaraan een grote zelfstandige betekenis toe. Daarnaast, zo wordt aan de hand van voorbeelden aangetoond, geven deze activiteiten niet zelden een aanzet tot maatschappelijke en technologische vernieuwingen, die leiden tot vergroting van welzijn en welvaart.

Het zojuist geschetste verschil van opvatting verliest haar scherpe kanten door het ervaringsgegeven dat tussen nieuw inzicht en toepassing minstens tien jaar verlopen. Deze termijn is voor veel resultaatgerichte beleidsmakers te lang om aan het fundamentele onderzoek een hoge prioriteit toe te kennen. Of, als het dan toch moet worden gedoogd, te zoeken naar mogelijkheden het universitaire onderzoek aan te sturen op verondersteld nut voor maatschappelijke prioriteiten. Dit is een gevoelig terrein dat bepaald niet braak ligt; alvorens tot vervanging over te gaan is het zinnig te inventariseren wat er zoal staat. Dit levert het volgende globale beeld op:

- In de technische wetenschappen worden activiteiten ontwikkeld die dicht bij de markt staan. Vernieuwing van kennis, samenwerking met bedrijven/gebruikers en wisselwerking met de opleiding van jonge ingenieurs vormen een samenhangend activiteitenpatroon dat zonder veel verbeeldingskracht geplaatst kan worden in een streven naar economische groei en aantoonbaar rendement.

- Bij de exacte wetenschappen staan de wiskunde, natuurkunde en scheikunde in het algemeen verder van de markt en vormen een geliefd aandachtsgebied voor 'foresight' waarmee beoogd wordt het onderzoek te sturen in veelbelovende richtingen. NWO heeft de gewoonte daarbij in ruime mate gebruik te maken van de eigen ideeën van gemotiveerde onderzoekers in de overtuiging dat het maatschappelijk belang gediend wordt door steun te geven aan een forse component 'bottom-up'-onderzoek.

- De geesteswetenschappen vormen een rijk geschakeerd palet van activiteiten die kleur aan het leven geven. Met enige moeite wordt wel eens geprobeerd deze activiteiten in relatie te brengen tot welvaart of zelfs economische groei maar zulke pogingen maken meestal een krampachtige indruk en zijn ook niet echt nodig in een maatschappij die waarde hecht aan een pluriforme beoefening van wetenschap.

Een belangrijk probleem in de relatie wetenschap-maatschappij vormen de articulatie, legitimatie en levensduur van maatschappelijke prioriteiten. Dit is geen aangelegenheid die uitsluitend aan de onderzoekers zelf kan worden overgelaten, maar wel is het zinvol goed naar hen te luisteren. NWO experimenteert met maatschappelijk geïnspireerde prioriteitsprogramma's die worden geselecteerd door onafhankelijke en breed georiënteerde buitenstaanders. Op relevante terreinen worden researchleiders uit de industrie uitgedaagd medeverantwoordelijkheid te nemen voor keuzen en de allocatie van middelen. Binnen NWO is de Stichting Technische Wetenschappen het verst gevorderd om gebruikers van kennis operationeel te betrekken bij lopende onderzoekprojecten en het opbouwen van relevante kennisnetwerken. Uitbreiding en bredere benutting van deze dynamiek vormen een beproefd alternatief voor een dirigistische aansturing van de kennisinfrastructuur en de daarmee verbonden risico's van groot-schalige vergissingen. Met deze voorbeelden wordt geïllustreerd dat NWO vertrouwen heeft in de richtingbepalende kennismarkt waarbij de overheid zich beperkt tot de het scheppen van gunstige voorwaarden aan de aanbodzijde.

De auteur is voorzitter van de Nederlandse organisatie van Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).